

שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיינה כאבילות ויחייפו עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הר"ן סוף תענית בשם בעל העיטור. ומלשון זה משמע שהשער היה מגולה. אך באמת א"א לומר כן כדמוכח הסוגיא דשבת (דנ"ז ע"ב וד"ס ע"א) דשער באשה ערוה ולא שאני לן שער היוצא חוץ לצמתה אלא י"ל עפמ"ש בספר עצי ארזים סי' כ"א סק"ב וז"ל בש"ס דפוס פפד"מ בנויר (דף כ"ח) כתב על הגליון נ"ל היתר מכאן לשערות שנשים נשואות נותנות בראשיהן וכו' עכ"ל והיינו מהא דאמרינן התם נזרק עליה אחד מן הדמים אינו יכול להפר בד"א בתגלחת הטהרה אבל בתגלחת הטומאה יפר שיכול לומר אי אפשר באשה מנוולת. רבי מאיר אומר אף בתגלחת הטהרה יפר שיכול לומר אי אפשר בכפאה נכרית. ואמרינן בגמרא ות"ק סבר אפשר בכפאה נכרית. ור"מ סבר אידי דזוהמא לא ניחא ליה. ומדקאמר אפשר בכפאה נכרית אלמא דאשה נשואה מותרת בכפאה נכרית. וטעה בזה טעות גדול לדבריו תיקשי לרבי מאיר שיכול לומר אי אפשר באשה מגלחת הרי אינה יכולה לגלות שער וטו מי לית ליה לרבי מאיר דת משה ויהודית. אלא ודאי מיירי כשהיא בבית בפני בעלה א"כ אין ראייה מזה להתיר פיהא נכרית וכן אין ראייה ממתניתין דשבת יוצאה אשה בחוטי שער וכו' ד"ל דמיירי בפנויות שזרכן לילך בגלוי הראש כו' עכ"ל. ועד"ז נאמר ג"כ בענין בת צדעא אף לפירוש זה דהערוך זהו מיירי כשהיא בבית בפני בעלה. ולא לילך כן בחוץ ח"ו. גם בערוך ערך אנדיפי פ"י בענין אחר ענין בת צדעא. ועוד דהא אחר חורבן בהמ"ק אמרו למנוע ענין בת צדעא. ואיך שיהיה הדבר פשוט שאין מזה שום ראייה ח"ו לדברי מהר"ם אלשקר. והסוגיא דשבת פרק במה אשה הנ"ל שוברת דבריו לגמרי. אך כמדומה העצ"א לא עיין בש"ג פ"ו דשבת שהביא ראייה דבנשואה איירי. וכן מ"ש יוצאה אשה בחוטי שער מיירי בפנויות א"כ מיירי בבתולות וז"א דהא אמרינן בגמרא שם ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה. מיהו רש"י פ"י בחוטי שער שקולעת בהן שער. וע' במ"א סי' ע"ה שהבאר שבע חולק על הש"ג וכ"כ בעט"ז שם. והמ"א מסכים להש"ג. וע' נידון פיהא נכרית בסוף סנהדרין (דק"ב ע"א) וספ"ק דערכין ובערוך ערך פאה הראשון והשני דמקפת ראשה ולא מכסיא. אך אפילו את"ל בכפאה נכרית כהש"ג. אבל גבי בת צדעא עכ"ל דמיירי בבית ובחצר עיין כתובות פרק המדיר (ע"ב ב') ובתוס' שם דבחצר שרי. וקצת ראי' דבפאה נכרית לא שרי רק בחצר מדאמרינן בשבת (ס"ד ב') הכל ככבול. ואמאי עזיב פיהא נכרית. אלא דבפיהא נכרית גם בחול אינו מותר רק בחצר:

פרק ו

משנה א א כיצד מברכין על הפירות. כ' התוס'
לא שייך להקשות תנא היכי קאי דקתני כיצד כו' ע"ש. ועיין בתר"י שפי' דקאי אהא דתנו בפ"ק ד"א שלא לחתום אינו רשאי לחתום וקאמר עלה בגמ' כגון ברכת הפירות והמצות ושואל עכשיו איזה נוסח שלה. וז"ל ריא"ז בש"ג אסור לאדם ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה שצריך להודות ולשבח למי שברא אוכל זה שהוא נהנה ממנו וברכה זו מד"ס היא כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל. ביאור דבריו משום דלכאורה משמע בגמ' דמדאורי' הוא דהא גרסינן מנא ה"מ דת"ר קדש הלולים (בנטע רבעי כתי' ומשמע שני הלולי' טעון באכילתו כשתאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה) מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם מכאן א"ר עקיבא אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך ואע"ג דפרכינן עלה דאצטריך חד הלול לומר אחליה והדר אכליה (פ"י הוציאו לחולין ע"י פדיון אם באת לאוכלו חוץ לירושלים) ונמצא נשאר רק הלול א' ולכן למידים מזה שצריכים ברכה לאחריהם כדאשכחן בברהמ"ז דכתי' ואכלת ושבעת וברכת כו'. אבל מנ"ל שצריך ברכה לפנייהם. אך ע"ז השיבו בגמ' הא לא קשיא דאתיא

ז ומ"ש עוד מענין בת צדעא. גרסינן בב"ב ס"פ חז"ה (דף סמך סע"ב) וז"ל עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט אמר רב בת צדעא ופרשב"ם טנפל שרגילות לסוד שם ולהסיר שערך עכ"ל. ובשבת פרק המוציא ד"פ ע"ב ריה"ו אומר כדי לסוד כלכול רנ"ח אומר כדי לסוד אנדיפי. מאי כלכול ומאי אנדיפי אמר רב צידעא ובת צידעא. ופרש"י כלכול צידעא טינפלא וסדין אותה להשכיב השיער. בת צידעא למטה הימנה להסיר שיער דק והיא אנדיפי עכ"ל. ונראה כי לשון צדעא הוא מלשון צדעים דפרש"י רפ"ק דשבועות דף ב' סע"ב מקום חיבור הגולגלת עם הלחי והן מקום הצדעין ובשופטים סי' ד' כ"ד ותקע את היתד ברקתו ת"י בצדעיה ובלע"ז אין זאיין שלייה. ועיין בפרש"י מכות פ"ג ד"כ ע"א מקום שלועזין טנפלא ושם נקרא פיהא ששם סוף הראש מקום חיבור הפרקים ונמצא שיש לו שתי פאות צידעא מכאן וצידעא מכאן עכ"ל. מבואר דטנפל הוא הלעז של צדעא והוא מקום התחלת פאות הראש. וכ"כ במתורגמן ערך צדע דרקתו ת"י צדעיה ובלשון אשכנז טענפיל. וכן בהרמב"ם פ"ב מה' עכומ"ז הלכה א' שני צדעיו כו' ובהלכה ו' ופיהא זו שמניחין בצדעא כו'. וא"כ לפרש"י באשה צדעא היינו להשכיב השיער בת צידעא להסיר השיער א"כ לפ"י אין שום מקום להוכחה של מהר"ם אלשקר שהיו מניחים השיער להתקשט בו דאדרבה היו מסירים השיער שלמטה מהצדעין ובמקום הצדעין ממש היו משכיבים השיער. היינו כדי שלא יצאו פאות הראש שלה חוץ מהשבכה. שהאשה יש לה ג"כ פאות הראש כדמוכח בגמרא נויר (דף נ"ז ע"ב) ובקדושין (דף ל"ה ע"ב) גבי איבעית אימא סברא דהא לא אית להו זקן כו' מבואר דפאות הראש יש להן. ובהרמב"ם שם ה"ב והלכה ד'. ע"כ משכיבין אותם כדי שלא יפלו לחוץ. (ע' בערוך ערך אנדיפי יש עוד פירושי' בענין צדעא). ובפ"ק דנויר (ד"ג ע"א) אמתניתין הריני מכלכל. ממאי דהדין כלכול שערך הוא כדתנן סיד רבי יהודה אומר כדי לסוד כלכול ואמר רב בת צידעא פירש"י טינפלא בלע"ז שמקפל השער שברקתה כמין מגרר כדי להעמיד על גבן כיפה שבראשה שלא יפול השער שבאוזן למטה עכ"ל. והנה פ"י שמקפל את השער היינו לשון כפילות כמ"ש בערוך ערך קפל וז"ל בפרק במה מדליקין פתילת הבגד שקפלה לשון כפילה הוא. וכן בפרק אלו קשרים מקפלין את הכלים. בסוף גמרא דפרק חבית בשבת היוצא בטלית מקופלת פ"י כגון מוכרי כסות שמקפלין ומפשילין אותן על כתפיהן חייב חטאת עכ"ל. ורש"י בשבת דכ"ח ע"ב גבי פתילת הבגד שקיפלה פ"י כמו שגודלין פתילות. וא"כ עד"ז פ"י שמקפל השער היינו כמו גודלת הנזכר במשנה פרק המצניע (דצ"ד ע"ב) דהיינו ענין קליעת השער כמש"ש בגמרא (דצ"ה ע"א). וא"כ מ"ש כדי להעמיד על גבן כיפה שבראשה יש לפרשו בשני פנים האחד שהכפה שבראשה מכסה את הקליעה הזו שבצדעא. והפעולה שלא יפול השער למטה. הב' שהכפה עומדת על גבי הקליעה. אך זה דוחק דאיך יחזיק קליעה זו את הכפה. אך גם אם כן הוא עכ"ז י"ל דודאי אין קליעה זו מגולה דהא מבואר בשבת פרק במה אשה (דנ"ח ע"ב) דעל הכפה לובשת השבכה. והכפה אינה מכסה כל השער כולו אלא השבכה שעל גבה מכסה. עיין בערוך ערך כפה. פ"י כיפה של צמר שמשמה על ראשה האשה בשיער ומקבלת הזוהמא ועל כפה השבכה ועיין בחידושי הרשב"א בשבת שם ד"ה כבלא דעבדא. ובחידושי הרמב"ן לשבת שנדפסו מחדש. וע"ש עוד בשבת שם שיש עוד איסטמא לבד השבכה למנוע פריחת השער כמש"ל. נמצא י"ל שצדעא זו אינה מגולה כלל ח"ו:

ח אך ראייתו היא ע"פ מ"ש בערוך ערך בת צדעא פ"י כשהאשה קולעת שערך כולן משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעיה ומביאה סיד טרוף וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה אותו כנגד פניה זה עושה בת עניים אבל עשירה שורקתו בבשמים בשמן טוב